

სახელმწიფოს მასშტაბილიზირებადი როლი ეკონომიკაში

შორენა პაჭკორია

სტუ დოქტორანტი

2008 წლის მსოფლიო ფინანსური კრიზისის შედეგად ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის აღიარება უფრო მეტად მოხდა. თავისუფალმა ბაზარმა კიდევ ერთხელ აჩვენა თამაშის წესების სწორად განსაზღვრისა და მათი დაცვის აუცილებლობა. იმის გათვალისწინებით, რომ აღნიშნული წესები მეურნე სუბიექტების რაც შეიძლება ფართო სპექტრისთვის უნდა იყოს სასარგებლო, ცივილიზაციამ ჯერ ვერ შეძლო მოეძებნა მასშტაბილიზირებელი სხვა სუბიექტი, თუ არა სახელმწიფო.

ყველა ქვეყანა თავის სპეციფიკიდან გამომდინარე განსაზღვრავს ეკონომიკური უსაფრთხოების კრიტერიუმებს. ზოგიერთ ქვეყანაში ძირითადი აქცენტი კეთდება ეკონომიკის ჯამურ სიმძლავრეზე, ზოგან გარე შოკებისადმი მდგრადობაზე, ზოგან სოციალურ ასპექტებზე და ა.შ. მაგრამ, ყველა მეტ-ნაკლებად განვითარებული ქვეყანა განიხილავს ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფას, როგორც რეალური სუვერენიტეტის ფუნდამენტურ ფაქტორს.

ბაზრის რეგულირების პოლიტიკა არსებით გავლენას ახდენს უსაფრთხოების ისეთ კრიტერიუმებზე, როგორიცაა:

1. ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობა;
2. საფრთხეებისა და შოკებისადმი მდგრადობა;
3. რესურსების მართვის ეფექტიანობა.

გამოცდილებამ აჩვენა, რომ თავისუფალი და კონკურენტული ბაზარი მხოლოდ დიდი და ძლიერი ეკონომიკის პირობებშია შესაძლებელი. ამასთან, დიდი სულაც არ ნიშნავს ტერიტორიულად დიდს. სხვა შემთხვევაში, ბაზარზე აუცილებლად წარმოიქმნება ისეთი პრობლემები, როგორიცაა მონოპოლიზაციისა და ტრესტული შეთანხმების რისკები; ინფორმაციის სისტემური ასიმეტრიულობა შესაბამისი საშუაშუალო ბიზნესების განუვითარებლობის ფონზე. ამ მოცემულობის გათვალისწინებით, ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობა ცალსახად არის დამოკიდებული სახელმწიფოს მხრიდან თამაშის ადეკვატური წესების დადგენაზე. ბუნებრივია, ყოველთვის რჩება კონ-

კრეტული საჯარო უწყებების არაკომპეტენტური და არაეფექტიანი ქმედებების რისკი, მაგრამ განვითარებულ ქვეყნებში ამ პრობლემას უწყების საქმიანობის სრულყოფით ებრძვიან.

მსოფლიოში განვითარებული ფინანსური კრიზისის მიზეზების ანალიზი ნათლად გვიჩვენებს, რომ სახელმწიფო კვლავაც რჩება ეკონომიკური პროცესების საკვანძო სუბიექტად. ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფა სახელმწიფოს ექსკლუზიური უფლებამოსილებაა და მსოფლიოს აბსოლუტურად ყველა განვითარებული ქვეყანა განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ამ საკითხს.

სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკა მნიშვნელოვნად უნდა ემყარებოდეს ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორების კონტროლს. მაგალითად, ენერგომატარებლებისა და პირველადი მოხმარების საგნების ფასების ამოვარდნა საბაზრო კონიუნქტურიდან სერიოზულ დარტყმას აყენებს ეკონომიკური ზრდის ტემპს. ასეთ დროს სახელმწიფომ უნდა მიიღოს ზომები სათანადო რეაგირებისთვის. რათქმუნდა, დაუშვებლად მიგვაჩნია ეკონომიკაში ჩარევის ადმინისტრაციული ფორმა, რაც კრიზისის პირობებში განვითარებულ ქვეყნებშიც კი დაფიქსირდა, მაგრამ გარკვეული პროდუქციისა და მომსახურების ფასების მნიშვნელოვანი სხვაობა მსოფლიო ბაზრის ფასებთან სახელმწიფოს მიუთითებს მონოპოლიური მდგომარეობის ანტიტრესტული შეთანხმებების არსებობაზე, ბიზნესის დამატებით ტვირთზე პროცედურული ან საგადასახადო კუთხით, ასეთ შემთხვევაში სახელმწიფოს მხრიდან რეაგირება აუცილებელია.

ეკონომიკის გამოყვანა კრიზისიდან, მისი ზრდის სტადიაზე გადაყვანა სახელმწიფომ თავის თავზე უნდა აიღოს. ტოტალიტარული რეჟიმის უარყოფა სრულიად არ ნიშნავს იმას, რომ სახელმწიფომ უარი თქვას თავის როლზე, როგორც რეგულატორზე, საზოგადოებრივი პროცესების მართვაზე. ჩვენ ძვირად დაგვიჯდა იმის დაჯერება, რომ საბაზრო თვითრეგულირებას სახელმწიფოს ჩარევის გარეშე შეუძლია გარდამავალ პერიოდში ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფა.

საბაზრო მეურნეობაზე გადასვლის პერიოდში, სახელმწიფოს ამოცანა სოციალურ სფეროში უნდა იყოს მოქალაქეთა ღირსეული ცხოვრების დონის, მათი უფლებებისა და თავისუფლების რეალური უზრუნველყოფა, ქვეყნის პოლიტიკური სტაბილურობა და საზოგადოების დემოკრატიზაციის საფუძვლის ფორმირება, მოსახლეობის მკვეთრი ქონებრივი

ეკონომიკური რეფორმა-ანალიზი, პრობლემები, პერსპექტივები

დიფერენციაციის არსებითი შემცირება, სილატაკის ლიკვიდაცია.

სახელმწიფოს მხრიდან დახმარების გარეშე ეკონომიკა ვერ გამოვა კატასტროფული მდგომარეობიდან. გონივრული იქნება, თუ აიგება ლიბერალური ეკონომიკა ძლიერი სახელმწიფო კომპონენტით.

პრაქტიკამ აჩვენა, რომ სტიქიურ საბაზრო ძალებს არ შეუძლია თვითორგანიზაცია, საზოგადოებრივი განვითარების ნორმალური პროცესის უზრუნველყოფა და კვლავწარმოების კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური ამოცანების გადაწყვეტა. ადრე თუ გვიან მაინც დგება სახელმწიფოს მასშტაბილიზირებელი ჩარევის აუცილებლობა.

თანამედროვე მსოფლიოს არც ერთ განვითარებულ ქვეყანაში სახელმწიფო უარს არ ამბობს ეკონომიკის რეგულირებაში მონაწილეობაზე. უფრო მეტიც, დღეს ეკონომიკური და სოციალური სფეროს რეგულირებაში სახელმწიფოს როლის გაძლიერების გლობალური პროცესი მიმდინარეობს. კერძოდ ძლიერდება სახელმწიფოს როლი მთლიანი შიდა პროდუქტის აკუმულაციასა და განაწილებაში.

წინა წლებში, მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში ეკონომიკის რეფორმირების შედეგების ანალიზმა მსოფლიო ბანკის სპეციალისტები ისეთ დასკვნამდე მიიყვანა, რომ აღნიშნული ბანკის პრეზიდენტმა 1997 წელს აღიარა: „განვითარებას ჭირდება ეფექტური სახელმწიფო, რომელიც ასრულებს კატალიზატორისა და დამხმარის როლს; სტიმულს აძლევს და აესებს კერძო ბიზნესსა და ცალკეული პირების საქმიანობას. კარგი მთავრობა ეს ფუფუნება კი არა, სასიცოცხლო აუცილებლობაა. ეფექტური სახელმწიფოს გარეშე მდგრადი ეკონომიკური და სოციალური განვითარება შეუძლებელია.“

მსოფლიო ბანკის ზემოთაღნიშნულ მოხსენებაში მოტანილია აგრეთვე მაჩვენებლები, რომლებიც მეტყველებენ, რომ 1970 წლიდან განვითარებულ ქვეყნებში სახელმწიფოს წილი მთლიანი შიდა პროდუქტის აკუმულირებასა და განაწილებაში სისტემატურად იზრდება.

როგორ გამოვიყვანოთ ეკონომიკა კრიზისიდან? გადაჭრით შეიძლება ითქვას; არც ერთ ქვეყანას არ უხსნია თავისი მეურნეობა კრიზისისაგან ეკონომიკაში სახელმწიფოს აქტიური ჩარევის გარეშე; უფრო მეტიც, ასეთ პერიოდებში სახელმწიფოს მიერ თავისი როლის შესრულებაზე უარის თქმას მიყვავართ გარკვეულ გართულებებამდე. ამიტომ რაც უფრო სწრაფად გავთავისუფლებით ლიბერალური საბაზრო ეკონომიკის ფიქციისაგან, რომელიც თითქოს თავისუფალია სახელმწიფოს ჩარევი-

საგან, მით უკეთესი. ოღონდ უნდა დამყარდეს ოპტიმალური თანაფარდობა სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკის ადმინისტრაციული და ეკონომიკური მეთოდებით რეგულირებას შორის.

სახელმწიფოს უმნიშვნელოვანესი ფუნქციებია: ქვეყანაში პოლიტიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფა, ბაზრის შესაბამისი ინსტიტუციონალური საფუძვლების შექმნა, განვითარებული საფუძვლების ჩამოყალიბება, კანონიერებისა და მართლწესრიგის დამკვიდრება, საბაზრო სოციალური მომსახურებებისა და ინფრასტრუქტურის დაფინანსება, მოსახლეობის სოციალურად დაუცველი ჯგუფების მხარდაჭერა, გარემოს დაცვა.

მსოფლიო გამოცდილება, პრაქტიკა მოწმობს სახელმწიფოს აქტიური ორგანიზაციული საქმიანობის აუცილებლობას განვითარების ურთულეს პერიოდებში, განსაკუთრებით სოციალურ-ეკონომიკური და ტექნოლოგიური ტრანსფორმაციების ხანაში. სახელმწიფო ინვესტიციები, სახელმწიფო დაკვეთები, კერძო და სახელმწიფო სექტორების პროდუქციის სახელმწიფო მოხმარება, სახელმწიფო სუბსიდიები, სახელმწიფო საგადასახადო პოლიტიკა წარმოების სტიმულირების საგადასახადო სისტემით, საბანკო სესხებზე სარგებლის დაწესება, სასესხო კაპიტალის ბაზრის რეგულირება, საფინანსო-საკრედიტო პოლიტიკით ფასებისა და ვალუტის კურსის რეგულირება, მოქალაქეთა შემოსავლების მაქსიმალური დონის განსაზღვრა და მინიმალური დონის გარანტირება, ეკონომიკის განვითარების სახელმწიფო პროგნოზირება და პროგრამირება – აი ის ბერკეტები რომელთა მეშვეობითაც ხელისუფლება ზემოქმედებს მეურნეობაზე, გამოჰყავს ეკონომიკა კრიზისიდან.

მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში როცა დასავლეთის ქვეყნებში მეურნეობა დანგრეული და მოშლილი იყო მიმართავდნენ სახელმწიფო რეგულირებას. საინტერესოა გერმანიის გამოცდილება; ლ. ერჰარდი არ იყო ორთოდოქს ლიბერალთაგანი, რომელთაც სახელმწიფოს როლი ბაზრის ღამის დარაჯის მოვალეობამდე დაჰყავთ. გერმანიის სოციალურ-ეკონომიკური სისტემა მან დაახასიათა, როგორც სოციალური საბაზრო მეურნეობა, რომელსაც საფუძვლად უდევს თავისუფალი ბაზარი და კონკურენცია, მაგრამ ეს სისტემა იქმნება სახელმწიფოს აქტიური მონაწილეობით. მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში, როგორც განვითარებულში ისე განვითარებადში სახელმწიფო და მისი ორგანოები უშუალოდ ან ეკონომიკური მექანიზმებით მონაწილეობენ მეურნეობის

ეკონომიკური რეფორმა-ანალიზი, პრობლემები, პერსპექტივები

მართვაში და მეტ-ნაკლები ზომით გავლენას ახდენენ მის განვითარებაზე.

ეკონომიკურ რეფორმას ახორციელებს სახელმწიფო. სწორედ იგი ქმნის თავისუფალი მეწარმეობის პირობებს, უძღვება საბაზრო გარემოს ჩამოყალიბებას. ამას ადასტურებს როგორც განვითარებული სამრეწველო ქვეყნების ისტორია, ისე ახალგაზრდა ინდუსტრიული სახელმწიფოს გამოცდილება.

იყო პერიოდი, როდესაც ეკონომიკა მთლიანად კერძო ინციატივაზე იყო დაფუძნებული და სახელმწიფოს ჩარევა ამ სფეროში სოციალურ ბოროტებად, ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების ხელყოფად აღიქმებოდა. მაგრამ ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარების კვალობაზე სახელმწიფომ თანდათან აქტიურად იწყო ჩარევა ეკონომიკაში და თვითონ გახდა მსხვილი სამეურნეო სუბიექტი. იგი ზემოქმედებს კერძო სექტორზე გადასახადების, ინვესტიციების, სახელმწიფო შეკვეთების, საკრედიტო პოლიტიკის რეგულირებისა და კონტროლის სხვა საშუალებებით. იგი ატარებს სოციალური მომსახურების პოლიტიკას, რაც გულისხმობს სოციალურ უზრუნველყოფას, სოციალურ დაზღვევას, დახმარებებს ავადმყოფობის, მოხუცებულობის, უმუშევრობის შემთხვევაში, ზრუნავს ბავშვებზე, ჯანდაცვაზე, აბანდებს სახსრებს მშენებლობაში, ტრანსპორტსა და კავშირგაბმულობაში და ა.შ. სახელმწიფო ახორციელებს მსხვილ პროგრამებს სოციალურ, კულტურულ და სხვა სფეროებში. ასეთი პოლიტიკის შედეგად არაერთ მაღალგანვითარებულ ქვეყანაში იქნა მიღწეული ცხოვრების მაღალი დონე, რაც იქცა კიდევ „საყოველთაო კეთილდღეობის სახელმწიფოს“ თეორიის ბაზად. დ. კეინსი თავის ნაშრომში „დასაქმების, პროცენტისა და ფულის ზოგადი თეორია“ (1936) ასაბუთებდა ეკონომიკაში სახელმწიფოს აქტიური ჩარევის აუცილებლობას. ამ თეორიის მიმდევრები აცხადებდნენ, რომ ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება საშუალებას იძლეოდა, გადაელახათ დაპირისპირება საზოგადოების სხვადასხვა ფენებს შორის, რაც დამახასიათებელი იყო კაპიტალიზმის განვითარების წინა ეტაპისათვის, როდესაც ინდივიდუალური კერძო საკუთრებისა და თავისუფალი კონკურენციის ბატონობა მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკურ პოლარიზაციას იწვევდა.

აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონის ქვეყნები უკანასკნელი ათწლეულების განმავლობაში გვიჩვენებენ ეკონომიკის წარმატებით განვითარების

მაგალითს. აქ უცხოური ინვესტიციების მთავარ ამოცანად მიჩნეულია მოწინავე ტექნოლოგიის მიღება. სამამულო წარმოების განვითარების და განსაკუთრებით საექსპორტო დარგების ზრდისათვის მიმართავენ პროდუქციონიზმს, იმპორტს ცვლიან საკუთარი წარმოებით. მთავრობები ყოველნაირად ხელს უწყობენ სამეცნიერო გამოკვლევებს, კაპიტალური დაბანდების ზრდას, ტექნოლოგიის სრულყოფას, სამუშაო ძალის კვალიფიკაციის ამაღლებას.

დასავლეთის ქვეყნები აქტიურად იყენებენ კვოტირებას, ლიცენზირებას და სახელმწიფო მონოპოლიის დაწესებას ცალკეული საქონლის საგარეო ვაჭრობაზე. თუ სამამულო ფირმებს საფრთხე ექმნება, სახელმწიფო იცავს მათ ინტერესებს. უცხოური კონკურენციისაგან სამამულო ფოლადის წარმოების დასაცავად აშშ-მ 2002 წლის მარტიდან იმპორტირებულ ფოლადზე ოცდაათ პროცენტთან ბაჟი დააწესა.